

Єрмоленко І. І.,
аспірант кафедри романської філології
Київського національного лінгвістичного університету

СПЕЦИФІКА МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЖАНРОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ «ЧОРНОГО ДЕТЕКТИВУ» В ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНАХ ДАНІЕЛЯ ПЕННАКА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мовної реалізації жанрових особливостей у детективних романах Данієля Пеннака. Особлива увага приділена семному аналізу лексичних одиниць.

Ключові слова: «чорний детектив», мовна репрезентація, семний аналіз.

Постановка проблеми. Детективні романи Данієля Пеннака належать до французької постмодерністичної літератури останніх десятиріч ХХ століття й користуються популярністю серед західних читачів. Вони, однак, ґрунтовно не проаналізовані. Вітчизняні науковці не зверталися до дослідження детективних творів Данієля Пеннака. Серед зарубіжних дослідників детектив Данієля Пеннака розглядали у своїх публікаціях Д. Платтен, К. Стот [1; 2]. Проте ці наукові розвідки стосувалися літературознавчої проблематики. Саме цим зумовлена актуальність звернення до дослідження «чорного детективу» Данієля Пеннака з лінгвопоетичних позицій. На сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється мовній організації художнього тексту, його індивідуальності, багатозначності, унікальності форми та варіативності.

Об'єктом дослідження є тексти детективних романів Данієля Пеннака, а предметом – мовне втілення жанрових особливостей детективу чорної серії в цих художніх текстах.

Мета статті полягає у визначенні специфічних лінгвопоетичних рис, притаманних жанру «чорного детективу», які відображено в текстах детективних романів Данієля Пеннака.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних довідкових джерелах «чорний детектив» визначається як такий, у якому переважає не аналітичне розслідування злочину, а опис самого злочину з численними сценами убивств, бійок, жорстокості [3, с. 4333]. Увага зосереджується на зображенні злих сил у людині. Визнаючи належність детективних творів Данієля Пеннака до «чорного детективу», західні дослідники [1; 2; 3] підтримують думку про те, що Данієль Пеннак трансформує стереотипи традиційного «чорного детективу».

Цикл детективних творів Данієля Пеннака “Au bonheur des ogres” (1985), “La fée carabine” (1987), “La petite marchande de prose” (1989), “Monsieur Malaussène” (1995), “Monsieur Malaussène au théâtre” (1996), “Des Chrétiens et des maures” (1996), “Aux fruits de la passion” (1999) відомі як «Сага про Малосена». Перші два романи були опубліковані в колекції «Чорна серія», третій роман вийшов у престижній «Білій» колекції, усі інші – у колекції «Фоліо».

Д. Пеннак модифікує традицію ставити в центр системи образів детективного твору слідчого, характерну для класичного детективу, і робить головним героєм підозрюваного – Бенжамена Малосена, котрий виконує обов'язки «цапа відбувайла» в одному із паризьких магазинів. У кожному детективному творі

Данієля Пеннака Бенжамена підозрюють у скоєнні злочинів, до яких він не має жодного стосунку, проте за збігом обставин виявляється в полі зору поліцейських. Так, наприклад, у романі “Au bonheur des ogres” усі загадкові смерті, спричинені вибухом бомб, відбуваються в магазині, де працює Бенжамен, при чому саме в той час, коли він знаходиться неподалік. У романі “La fée carabine” за збігом обставин підозрюється у зв'язку з наркотиками й убивствами поліцейського, оскільки він кілька разів опинявся не в тому місці не в той час. Прагматичною функцією постановки в центрі оповіді фігури підозрюваного є ототожнення читача з героєм (адже кожен може потрапити в подібну ситуацію й може бути несправедливо підозрюваний і/або обвинувачений), що сприяє зануренню читача в текст.

Характерним місцем, де розгортаються події «чорного детективу», є місто, традиційно неблагополучні, небезпечні квартали. У циклі детективних романів Данієля Пеннака місцями розгортання пригод сім'ї Малосенів є Париж, Веркор і Бельвіль – паризький квартал в 20-му окрузі, де більшість населення – іммігранти з різних куточків світу.

Репрезентація перших двох топонімів у текстах Данієля Пеннака є типовою для детективів «чорної серії», тобто вони описані як місця небезпечні. У романі “Monsieur Malaussène” темний і диявольський характер міського простору експлікується через антифразис у назвах перелічених містечок: *Vers quel destin nous poussent ses chandeliers jaillis de la pierre ? Quelle route miraculeuse ponctue cette brochette des saints dont nous avons traversé les villages: Saint-Nazaire, Saint-Thomas, Saint-Laurent, Saint-Jean, Saint-Eulalie, saintes sentinelles de Vercors, où nous conduisez-vous ? Dans les entrailles du diable ? [...] On entendait un torrent gronder sous nos rues. Un petit chemin descendait vers ces abysses: “très dangereux”, annonçait une pancarte* (Pennac, MM, 374).

Наведені у фрагменті топоніми мають алюзивне відношення до релігійних текстів і містять компоненти значення “pur”, “parfait” (saint adj. – se dit de Dieu en tant qu’il est souverainement pur, parfait) [4]. Проте антитеза в наступному риторичному запитанні, виражена лексемою з протилежним значенням diable n.m. – “l’esprit du mal” [4], актуалізує антифразис, який виражає істинне негативне ставлення мовця до міського середовища. Точка зору мовця підтверджується далі в тексті введенням словосполучення *très dangereux*, яке мовець бачить на дорожньому знакові. Прикметник *dangereux* adj. – “qui peut nuire, qui constitue un danger, qui expose à un risque, à un mal” [4] – є попередженням адресату про приховану небезпеку, яку може містити міське середовище, незважаючи на зовнішню надійність і повну безпечність. Для текстів Данієля Пеннака характерна репрезентація міського середовища, основана на опозиції між зовнішнім виглядом і внутрішньою сутністю.

За традицію «чорного детективу» в романах Д. Пеннака зображується жорстокість, проте варто зауважити, що зображен-

ня сцен жорстокості в детективних текстах Д. Пеннака відрізняється від традиційних канонів жанру «чорного детективу».

[...] *deux corps, à la fois enchevêtrés et dispersés, gisent dans une épouvantable bouillasse sanglante* (Pennac, ABDO, 62).

У наведеному фрагменті автор детально описує сцену вбивства, коли після вибуху два тіла, водночас розірвані та перемішані (*enchevêtrés et dispersés*), лежать у жакливій кривавій юшці (*une épouvantable bouillasse sanglante*). В уяві читача одразу постає відразлива картина, яка забезпечується використанням лексем із протилежним значенням: *enchevêtrés* – форма Participe Passé дієслова *enchevêtrer* – *Mêler quelque chose à d'autres choses en rendant l'ensemble confus, incohérent, l'embrouiller* [лярус], а також віддієслівного прикметника *dispersé*, ужитого у значенні *éparpillé* [5]. Ці лексеми актуалізують значення просторового розташування об'єктів, зокрема мертвих тіл у нашому разі, тим самим апелюючи до зорового каналу сприйняття інформації, створюючи у свідомості читача натуралістичний образ, який доповнюється картиною жакливої кривавої юшки (*une épouvantable bouillasse sanglante*). Уживання просторічної лексеми *bouillasse* n.f., *familier* – *boue* [4], характерної для розмовної мови, підвищує експресивність опису. Зазначимо, що читачеві невідомі жертви вибуху, а також у фрагменті відсутня апеляція до почуттів і емоцій, автор задіює лише сферу сприйняття інформації.

У наступному прикладі молодий пожежник розповідає про свій досвід роботи на місцях трагедій випадковому слухачеві – головному герою Бенжамену: – *Eh bien les suicidés du métro, c'est pire ! [...] De la barbaque partout, les doigts coincés dans les essieux... J'en cause parce que, comme je suis le plus petit de la brigade, c'est toujours moi qui me les cogne. [...] Mais le pas supportable, vous voyez, c'est les grands brûlés de la route. Ça, c'est une odeur qui ne vous lâche pas. On l'a dans les cheveux pendant quinze jours!* (Pennac, ABDO, 21).

У наведеному сегменті персонаж розповідає про свою роботу з загиблими людьми й надає відразливі деталі того, з чим йому доводиться стикатися, а саме: людське м'ясо повсюди (*la barbaque partout*), пальці, які застрягли в осях (*doigts coincés dans les essieux*), які йому, як молодшому в команді, доводиться діставати, хлопець жаліється, що найгірше, на його думку, – це обгорілі тіла (*les grands brûlés*) на автошляхах, оскільки найбільш докучає запах, від якого неможливо позбутися (*une odeur qui ne vous lâche pas*) протягом двох тижнів, читач з легкістю може уявити, наскільки відразливим є запах, який докучає цьому пожежникові. У тексті увага акцентується на відразливих деталях, зображення яких апелює до уяви читача, проте жорстокі картини описані узагальнено, без прив'язки до конкретної жертви, а отже, не викликають емоційних переживань і жалю в читача, навіть персонаж, який веде оповідь, є незнайомцем, випадковим пожежником на місці події, котрий випадково заводить розмову з головним героєм.

Отже, наявність жорстокості має формальний характер, зображення сцен жорстокості апелює до каналів сприйняття читача: слухового, зорового, сприйняття запахів, проте автор не торкається емоційної сфери, не викликає в читача відчуття й переживання. Такий ефект досягається двома шляхами: по-перше, нагромадження описових деталей картини відволікає увагу читача від емоційних переживань і роздумів, по-друге, жорстокість у детективах Д. Пеннака направлена на незнайомих читачеві людей або на негативних персонажів, які не викликають жалю в читача.

Смерть як обов'язковий елемент оповіді чорного детективу зображується Д. Пеннаком як справжня екзистенціальна драма. У другому романі “*La fée sarabine*” автор звертається до

метафоризації смерті, порівнюючи рознесену кулею голову поліцейського із квіткою в нічному небі (*une jolie fleur dans le ciel d'hiver*), яку автор детально описує: *Toutes les idées du blondinet s'éparpillèrent. Cela fit une jolie fleur dans le ciel d'hiver. Avant que le premier pétale en fût retombé, la vieille avail remis son arme dans son cabas et reprenait sa route. [...] tête figurait vraiment une fleur éclatée: rouge au coeur, pétales jaunes, et un certain désordre vermillon encore, à la périphérie* (Pennac, FC, 16, 25).

Момент смертельного прострелення голови людини представлений евфемізмом *les idées s'éparpillèrent*. Іменник *idée* n.f. – “*représentation abstraite, élaborée par la pensée, d'un être, d'un rapport, d'un objet, etc.; concept, notion*” [4] – позначає абстрактне поняття, нематеріальну сутність, а отже, відволікає увагу адресата від фізіологічного аспекту смерті, переносячи її в інший вимір. Автор метафорично порівнює голову людини, прострелену кулею, із квіткою, яка розпустилася в нічному небі (*une jolie fleur dans le ciel d'hiver*), і повторно використовує цю метафору при подальшому описанні трупа: *La tête du blondinet figurait vraiment une fleur éclatée: rouge au coeur, pétales jaunes, et un certain désordre vermeillon encore, à la périphérie* (Pennac, FC, 28). Детальний опис квітки за допомогою прикметників, що позначають яскраві кольори – червоний (*rouge*), жовтий (*jaunes*), карміновий (*vermeillon*), апелює до уяви адресата, тим самим перетворюючи картину смерті на об'єкт, який можна оцінити з позиції естетики.

Заслуговує на увагу також той факт, що в романах Д. Пеннака жертвами переважно стають саме негативні персонажі або бандити, які не викликають жалю в читача.

Гуманістичне спрямування детективних текстів Д. Пеннака підкреслюється також тим, що смерть репрезентується як феномен, характерний не лише для живих істот, а і для неживих об'єктів. Проілюструємо на таких прикладах: *On lui payera cher l'assassinat du dernier café de la place* (Pennac, PMDP, 175); *Belleville et Ménilmontant se mouraient* (ibid, 176); *Il lui confiait les photos de Belleville la morte* (ibid, 177); *les livres s'envolaient et tombaient morts* (ibid, 17). У наведених фрагментах дієслова (*s'en voler, tomber mort*) і віддієслівні іменники (*l'assassinat, la morte*), які передбачають функціонування в комплексі із суб'єктами або об'єктами дії, вираженими іменною частиною мови, що позначає істоту, подаються з іменниками, які позначають неістоту, а саме: предмети літературного чи архітектурного мистецтва (*café, Belleville, Ménilmontant, livre*).

Висновки. Отже, хоча детективи Даниеля Пеннака й належать до «чорних детективів», вони відрізняються від класичних взірців жанру гуманістичною направленістю й виходять за межі традиційного розуміння «чорного детективу». Подальше дослідження планується провести в напрямі більш детального вивчення структурно-композиційних і комунікативно-прагматичних особливостей детективних романів Даниеля Пеннака.

Література:

1. Platten D. The impact of the contemporary roman noir / Michael Bishop, Christopher Elson // *French prose in 2000*. – Rodopi, 2002. – 272 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.ru/books?id=7XXnRMw1qqMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.
2. Stott C.A. *Belleville rouge, belleville noir, belleville rose: représentation d'un quartier parisien depuis le Moyen Age jusqu'à l'an 2000* / C.A. Stott. – The university of Adelaide. South Australia. – 2008. – 376 p.
3. *Nouvelle encyclopédie Bordas*. – P. : Bordas, 1985. – V. 8. – P. 4333.
4. *Dictionnaire Larousse: définitions, expressions, synonymes & antonymes, difficultés, citations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lexilogos.com/francais_langue_dictionnaires.htm.
5. *Dictionnaire Electronique des Synonymes (DES)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.crisco.unicaen.fr/des.

Ермоленко И. И. Специфика языковой реализации жанровых особенностей «черного детектива» в детективных романах Даниэля Пеннака

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковой реализации жанровых особенностей в детективных романах Даниэля Пеннака. Особое внимание уделяется семному анализу лексических единиц.

Ключевые слова: «черный детектив», языковая репрезентация, семный анализ.

Yermolenko I. The specifics of the linguistic implementation of the features of the genre “hard-boiled detective” in the detective novels of Daniel Pennac

Summary. The article deals with the investigation of the linguistic peculiarities of representation of the features of the genre “hard-boiled detective” in the detective novels of Daniel Pennac. A special attention is paid at the componential analysis of the lexical units.

Key words: hard-boiled detective, linguistic representation, componential analysis.